

FELIŃSKI ZYGMUNT SZCZĘSNY – teolog, filozof, abp metropolita warszawski, działacz charytatywny, poeta, pamiętnikarz, ur. 1 XI 1822 w Wojutynie k. Łucka na Wołyniu, zm. 17 IX 1895 w Krakowie.

Pochodził z rodziny szlacheckiej osiadłej na Wołyniu. Dzieciństwo spędził w majątkach rodziców: Wojutynie i Zboroszowie. Początkowe nauki pobierał w domu. Krótko uczęszczał do ros. gimnazjum w Łucku i Klewaniu, a następnie uczył się prywatnie pod kierunkiem byłych profesorów Liceum Krzemienieckiego. W 1833 zmarł mu ojciec, a w 1838 za udział w spisku Sz. Konarskiego, matka została zesłana na Sybir. Dzięki pomocy Z. Brzozowskiego, zamożnego ziemianina z Sokołówki na austr. Podolu, F. ukończył w 1845 studia na Wydziale Matematycznym Uniwersytetu Moskiewskiego. Rok później wyjechał do Paryża dla poratowania zdrowia oraz uzupełnienia wykształcenia. Słuchał wykładów na Sorbonie i w Collège de France. Zaprzyjaźnił się z J. Słowackim, poznał m.in. księcia A. J. Czartoryskiego. W 1848 na wieść o wybuchu powstania poznańskiego, F. znalazł się w jego szeregach i w potyczce pod Miłosławiem został ranny. Tego samego roku wrócił do Paryża, a w 1851 do kraju i wstąpił do seminarium duchownego w Żytomierzu. Po roku skierowany został na studia do Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu. Po święceniach kapłańskich w 1855, za zgodą bpa łuckiego pozostał w archidiecezji mohylowskiej, mianowany wikariuszem w petersburskiej parafii św. Katarzyny oo. dominikanów. Pracował też jako katecheta w prowadzonych przez nich szkołach.

Duży wpływ na dalsze życie F. wywarł ks. K. Łubieński. Na czas wyjazdów przekazywał F. swoich zamożnych i ustosunkowanych penitentów, zaznajomił z F. Cigim (legatem papieskim w Petersburgu), przekazał opiekę nad zakładem Rodziny Maryi. F. przyczynił się później do jego odnowy i został uznany za faktycznego założyciela Zgromadzenia sióstr Rodziny Maryi. W 1857 otrzymał nominację na ojca duchownego, a w 1860 na prof. filozofii w Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu. Po śmierci abpa A. M. Fijałkowskiego w 1861, w okresie manifestacji patriotycznych w Warszawie i po zamknięciu sprofanowanych przez ros. wojsko kościołów, A. Wielopolski zaproponował F. na wakujące arcybiskupstwo. Kandydatura została przyjęta i w Petersburgu, i w Rzymie. Po objęciu rządów F. utworzył

kościół, zreformował konsystorz, wychowanie seminaryjne, polecał nowe nabożeństwa, popierał bractwa trzeźwości, sprowadził do Warszawy Siostry Rodziny Maryi. Nie dał się uwikłać w żadne stronnictwa, ale zdecydowanie bronił prześladowanych księży.

Po wybuchu powstania styczniowego (1863) interweniował w obronie prześladowanych, pisząc do Aleksandra II list z protestem wobec represji i z wezwaniem do nadania Polsce niepodległości w unii dynastycznej z Rosją. Po zatrzymaniu listu przez namiestnika A. Lüdersa, wystąpił z Rady Stanu, zaś po publikacji listu w paryskim „Le journal des débats” został internowany i zesłany do Jarosławia nad Wołgą. Stamtąd starał się potajemnie kierować archidiecezją. Prowadził ponadto pracę duszpasterską wśród miejscowych katolików. Starał się o budowę kościoła, opiekował zesłańcami, pisał. W 1883 zrzekł się archidiecezji, został ułaskawiony i mianowany abpem tytularnym Tarsu. Osiadł w Dźwiniacze (majątku Kęszyckich) na austr. Podolu, gdzie prowadził działalność duszpasterską, misje ludowe, sprowadził Siostry Rodziny Maryi, zbudował kościół, szkołę i opiekował się powracającymi z zesłania księżmi. Zmarł w opinii świętości. Został beatyfikowany w 2002 w Krakowie, a kanonizowany 11 X 2009 w Rzymie.

Twórczość F. dzieli się na 3 okresy: przedjarosławski (do 1863), jarosławski (1863–1883) i dźwiniacki (po 1883). Są to listy pasterskie, pisma ascetyczne i okolicznościowe, utwory literackie (wiersze, poematy), pisma o tematyce filozoficzno-społecznej.

Ważniejsze prace F.: *Wiara i niewiara w stosunku do szczęścia osobistego* (Lw 1886); *Pod wodzą Opatrzności* (Kr 1888, Wwa 2010); *Społeczeństwo wobec rozumu i wiary* (PP 6 (1889) t. 24, 1–14, 157–168, 381–396, 7 (1890) t. 25, 78–87, t. 26, 91–106, 400–419; rozszerzone osobne wyd. Kr 1890); *Wiedza chrześcijańska i bezbożna wobec zadań społecznych* (Lw 1889); *Pamiętniki*, I–II, Kr 1897, Lw 1911²; jednotomowe wyd. Wwa 1986, 2009².

PROBLEMATYKA FILOZOFICZNA. F. orientował się dobrze we współczesnych mu nurtach filozoficznych, wypowiadając się na temat pozytywizmu i ewolucjonizmu (darwinizmu). Podjął się oceny poglądów A. Towiańskiego (*Pamiętniki*; osobne wyd. pt. *Biskup katolicki o Towiańskim*, Biesiada Literacka (1907) nr 31, 67–59, 109–111). W przeciwieństwie do

wielu teologów, m.in. bpa S. Pelczara, nie potępił ich całkowicie. Podkreślając błędy doktrynalne, pozytywnie ocenił np. naukę moralną.

F. nadał rozważaniom filozoficznym charakter apologetyczny (bronił zgodności nauki z Objawieniem, ale zaprzeczał, wbrew polemistom, by było ono jedynym kryterium prawdy). Podejmował problemy z zakresu antropologii, epistemologii i klasyfikacji nauk. Podstawą dwóch ostatnich była nauka o stworzeniu i człowieku, a także wyróżnienie dwóch porządków: nadprzyrodzonego i przyrodzonego. Poglądy na temat człowieka oparł F. na biblijnym przekazie o stworzeniu Adama oraz o jego upadku (grzechu), który skaził naturę ludzką. Twierdził, iż celem człowieka jest szczęście (przed upadkiem Bóg zapewnił człowiekowi szczęście doskonałe), które może osiągnąć w dążeniu do piękna, prawdy i dobra. Jako istota ograniczona czasem i przestrzenią, nie jest jednak zdolny do ich pełnego poznania.

F. wyróżnił 3 władze duszy: serce (źródło uczuć), wolę (władza wykonawcza) i umysł (intelekt), przez który rozumiał ogół władz służących do poznania prawdy. Pojedynczą władzę stanowi np. rozum, który jest jednak zawodny, podobnie jak zmysły, które zostały skażone. Stąd wniosek: wyniki poszczególnych dyscyplin opartych na władzach poznawczych właściwych danej nauce są zawodne. F. proponował, by twierdzenie to weryfikować eksperymentalnie. Odwoływał się do niego w dyskusji z pozytywistami. Wg F., jedynym niezawodnym gwarantem prawdziwości poznania (w każdej dziedzinie) jest „ludzki duch” (nie określił wyraźnie, czy jest on tożsamy z umysłem, czy też znajduje się ponad nim), który odczytać może „światło nadprzyrodzonej wiedzy” (istnieje ono w każdej dziedzinie i pomaga w rozpoznaniu pochodzącego od Boga prawa). Ze względu na metodę, wyodrębnił F. 7 grup nauk: etykę, nauki przyrodnicze, filologię, nauki historyczne i opisowe, teologię, etykę oraz „nauki oderwane” (matematyka, filozofia).

ZAGADNIENIA SPOŁECZNE. F. podejmował zagadnienia z filozofii społecznej, np.: osobista wolność jednostki a społeczeństwo, społeczeństwo a państwo, kompetencje i granice władzy państwowej, państwo a Kościół. Ich podstawą były dwie przesłanki: 1) instytucja społeczna powstała z woli Boga; 2) jako taka powinna realizować nie tylko cele doczesne. F. twierdził, iż zarówno Kościół, jak i państwo winny pomagać w ich realizacji.

R. Gustaw, *Źródła i opracowania*, w: *Hagiografia polska*, Pz 1971, I 334–341; R. Żychlińska, *F. Zygmunt Szczęsny*, w: tamże, 322–334; H. E. Wyczawski, *Arcybiskup Zygmunt Szczęsny F. 1822–1895*, Wwa 1975; tenże, *F. Zygmunt Szczęsny*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, Wwa 1981, I 461–464; T. Frącek, *Idea odrodzenia w duszpasterskiej działalności błogosławionego arcybiskupa Zygmunta Szczęsnego F. w Archidiecezji Warszawskiej*, *Prawo Kanoniczne* 47 (2004), 227–256; E. Nebelski, *Arcybiskup Zygmunt Szczęsny F. w obronie duchownych więzionych i zesłanych za udział w ruchu narodowym lat 1861–1864*, *Niepodległość i Pamięć* 12 (2005), 31–45; D. Fudali, *La vita di Sigismondo Felice F. arcivescovo di Varsavia*, R-Np 2009.

Tadeusz Madala, Anna Z. Zmorzanka